

הסוגיא השלוש עשרה – זיו שלפני החלון (צח ע"ב 13-33)

משנה

זיו שלפני החלון – נותנין עליו ונוטלין ממנו בשבת.

תלמוד

מתני': זיו שלפני החלון וכו';

ר' יהודה אומ': אף מי שנתלש רוקו בפיו לא יהלך ארבע אמות עד שירוק.

(א) [1] האי זיו דמפיק להיכא?

אילימ' דמפיק לרשות הרבים, ליחוש דילמא נפיל <ואתי> לאיתויי!
אלא דמפיק לרשות היחיד? פשיטא!

5

[2] אמ' אביי:

לעולם דמפיק לרשות הרבים.

מאי נותנין עליו? כלים הנשברים.

[3] תניא נמי הכי:

זיו שלפני החלון היוצא לרשות הרבים נותנין עליו קערות וכוסות וצלוחיות.
ומשתמש בכותל עד עשרה התחתונים.
ואם יש שם זיו אחר למטה הימנו – אין משתמש בו אלא כנגד חלונו בלבד.

10

(ב) [1] היכי דמי?

אי דלית ביה ארבעה, אפילו כנגד החלון לא לישתמש!

אי דאית ביה ארבעה, מאי איריא כנגד החלון? אפילו <בכוליה> כותל נמי!

15

[2] אמ' אביי:

תחתון – דאית ביה ארבעה; ועליון – דלית ביה ארבעה, וחלונו משלימו לארבעה.

כנגד חלון – משתמש, דחורי חלון הוא. דהאי גיסא והאי גיסא – אסיר.

חילופי הנוסחאות

[1] **שלפני החלון** כך גם לפי עדי הנוסח המעולים של המשנה (כתבי היד קאופמן, קיימברידג' ופארמה). אבל בחלק מעדי הנוסח ה'בבליים': "על פני" (כ"י מינכן); "שעל פני" (הגהה בכ"י מינכן); "שעל גבי" (רי"ף כ"י ניו יורק), ואולי בהשפעת המשנה באהלות יד ב = "זיז שעל גבי הפתח". [4] **ואתו** המילה נשמטה בכ"י אוקספורד והושלמה על פי יתר עדי הנוסח. [8] **מאי נותנין עליו** בענף מד נוסף אחר המילה 'עליו': "דקתני". [10-11] **קערות וכוסות וצלוחיות** כך בענף או, ואילו בכ"י מינכן: "קערות וכפות(!) וכיתוניות(!)". בדפוסים: "קערות וכוסות, קיתוניות וצלוחיות". ארבעת כלי אכילה אלו מצטרפים זה לזה במקומות אחדים בתלמוד הבבלי ובאופנים שונים. בדיקה ראשונית מעלה כי לעתים קרובות חלוקים עדי הנוסח בצורת הצירוף. וראו אפשטיין, מבואות לספרות האמוראים, עמ' 172: "קערות וכוסות וצלוחיות" כ"י מ' ב': קערות [וקיתוניות], כוסות, וכ"ה בפר"ח. וכן דרך הגמרא להזכירם יחד כמו בשבת ק"ח א ובעירובין צ"ח ב ובע"ז ע"ה ב (ד"ס). [12] **הימנו** בדפוס ראשון: "ממנו". אבל בלשון חכמים שבמקורות הבבליים כגון בענף הבבלי של המשנה משמשת דרך כלל המלית 'הימנו', ולא 'ממנו', המשמשת דרך כלל בענף הארץ ישראלי של המשנה. ראו בראשון, לשון חכמים, עמ' 681. **אין משתמש בו אלא כנגד חלונו בלבד** ביתר עדי הנוסח נקטו לשון הבהרה: "משתמש בו ובעליון אינו משתמש אלא כנגד חלונו" (כ"י וטיקן), ועיינו בגוף הפירוש. [13] **היכי דמי** בענף מד נוסף "האי זיז" קודם לשאלה "היכי דמי". על תופעה זו של הוספת פיסקא חדשה לפיסקא מקורית ראו אפשטיין, מבוא לניסוח המשנה, עמ' 914-915. [14] **אפילו כנגד החלון** בכ"י אוקספורד: "אפילו כנגד ארבע" החלון"; במהדורה הושמטה המילה המיותרת "ארבעה". **אי דלית ביה ארבעה** בענף מד נוסף אחר מילים אלו: "מקום פטור הוא". נראה שמילים אלו חדרו לענף זה בהשפעת פירושו של רש"י (צ"ח ע"ב ד"ה אי דלית ביה ארבעה), שהסביר: "...נהי דמקום פטור הוא...". וראו דקדוקי סופרים (קע"ח ע"א, אות נ) והגהות הגר"א שנדפסו על הדף. [15] **מאי איריא כנגד החלון אפילו** המילים 'מאי איריא' כנגד החלון אפילו' נשמטו בכל הדפוסים. **בכוליה** > בכ"י אוקספורד נכתב בטעות: "בכולל", וברור שצריך להיות "בכוליה" כפי שהוא ביתר עדי הנוסח.

מסורת התלמוד

[1] זיז ירושלמי י ד, כו ע"ב.

רש"י

זיז שלפני החלון בולט מן הכותל, גבוה עשרה ורחב ארבעה. נותנין עליו בני עליה, דרשות היחיד הוא. דמפיק להיכן בולט? אילימא דמפיק לרשות היחיד – לחצר. כלים הנשברים כלי חרס וזכוכית, שאם נפלו ישברו, דליכא למימר דילמא אזיל ומייתי להו. קערות וכוסות וקיתוניות כולם כלים הנשברים הם, דסתמייהו דחרס. ומשתמש בכל הכותל אם הזיז מוטל לארכו אצל הכותל על פני כולו, משתמש בכל הזיז. עד עשרה התחתונים כלומר כל מקום שהוא, בין סמוך לחלון מיד בין מופלג הימנו הרבה, ובלבד שלא יהא בתוך עשרה תחתונים שברשות הרבים. למטה הימנו למעלה מעשרה. משתמש בו על פני כולו דכותל, אם מונח לאורכו אצל הכותל. האי זיז עליון, היכי דמי. אי דלית ביה ארבעה מקום פטור הוא אפילו כנגד חלונו לא לשתמש, נהי דמקום פטור הוא ומותר לכתף עליו, כדקיימא לן: מקום שאין בו ארבעה מותר לבני רשות הרבים ולבני רשות היחיד לכתף עליו, מיהו, תשמיש תדיר לא משתרי ביה, דלא חזי לתשמישתא ושכיחי כלים למיפל לרשות הרבים. ואף על גב דאוקמינן בכלים הנשברים, הני מילי בדאית ביה ארבעה, דלא שכיחי למיפל כולי האי, אבל הכא, דרובא נפלי, מהזיזי כמאן דשדי להדיא לרשות הרבים. חורי חלון הוא כלומר זיז החלון והרחבתו הוא. ולשון חורי דנקט, משום דגבי שבת שייך למימר חורי רשות הרבים כרשות הרבים וכן חורי רשות היחיד כרשות היחיד דמי, כגון כותל הסמוכה לרשות הרבים ויש בה חורין פתוחין לרשות הרבים למטה מעשרה הוי רשות הרבים.

פירוש הסוגיא

תקציר

משנה ד, השונה: "זיו שלפני החלון נותנין עליו ונוטלין ממנו בשבת", מתירה להוציא חפצים מרשות היחיד ולהניחם על זיו שלפני החלון וכן ליטול חפצים מזיו זה ולהניחם ברשות היחיד. אולם בשני התלמודים סייגו את היתר המשנה בדרכים שונות. בסוגייתנו הבבליית מוצג סיוג שלפיו היתר המשנה אינו תקף כאשר ישנם שני זיזים (א) [3]. עצם האיסור להשתמש בשני זיזים מובן לאור הקביעה בסוגיא הירושלמית: "שאינ שתי רשויות משתמשות ברשות אחת", אלא שטעם האיסור – החל דווקא על הזיו העליון ובמיוחד כנגד צדי החלון – אינו מבורר. ההבדל בין שני הזיזים שבברייתא נמסר בסוגייתנו בשם אביי (ב) [2], ובדבריו ניתן למצוא הד לתפיסה שהושמעה בירושלמי, אולם התאמה מלאה בין תפיסות התלמודים אינה קיימת.

מבוא

משנה ד, השונה: "זיו¹ שלפני החלון נותנין עליו ונוטלין ממנו בשבת", מתירה להוציא חפצים מרשות היחיד ולהניחם על זיו שלפני החלון וכן ליטול חפצים מזיו זה ולהניחם ברשות היחיד. ברם בתלמודים סייגו את היתר המשנה בדרכים שונות. בירושלמי על אתר (י ד, כו ע"ב) איתא:

[א] לא אמ' אלא אחת, אבל שתיים – אסור, שאין שתי רשויות משתמשות ברשות אחת. [ב] בשאין בהן רוחב ארבעה, אבל יש בהן רוחב ארבעה, הדא דמר ר' אחא בשם ר' יוחנן: זיזין וכתלין שגבוהין עשרה ורחבין ארבעה מותר לכאן ולכאן ובלבד שלא יהליף.

ונראה שפירוש הדברים, כך הוא: כאשר ישנם שני זיזים השייכים לשני דיירים שונים והיוצאים מכותל משותף, ורוחב כל אחד מן הזיזים הוא פחות מארבעה טפחים, אפילו אם אינם זה תחת זה, כל אחד מהם נחשב להמשכו של הבית וכרשות היחיד. ומכיוון ש"אין שתי רשויות משתמשות ברשות אחת"², אסור לחלוטין להשתמש בשתי רשויות יחיד אלו המחוברות לבית. אולם אם רוחבו של אפילו אחד מן הזיזים הוא ארבעה טפחים, לא נחשב אותו זיו כהמשכה של רשות היחיד אלא כמה שמכונה בבבלי³ 'מקום פטור'⁴, וממילא אין בכך משום שימוש משותף של שתי רשויות היחיד.

גם בסוגייתנו הבבליית הוצג סיוג שלפיו היתר המשנה אינו תקף כאשר ישנם שני זיזים. בברייתא המובאת בסוגייתנו איתא: "...ואם יש שם זיו אחר למטה הימנו אין משתמש בו אלא כנגד חלונו בלבד" (א) [3]. כלומר בזיו העליון אין להשתמש כנגד צדי החלון (= כלומר חלקי הזיו שהם רחבים מרוחב החלון) אבל כנגד החלון (= חלק הזיו הממשיך את החלון) – מותר. בעדי הנוסח האחרים מנוסח המשפט באופן שונה, המבהיר מהו דינו של הזיו התחתון: "...ואם יש זיו אחר למטה הימנו משתמש בו, ובעליון אינו משתמש אלא כנגד חלונו" (= כ"י וטיקן). עצם האיסור להשתמש בשני זיזים מובן לאור הקביעה בסוגיא הירושלמית: "שאינ שתי רשויות משתמשות ברשות

1 זיו הוא מעין בליטה או מדף היוצאים מכותלו החיצוני של הבית. ראו הירשפלד, בית המגורים הא"י, עמ' 162, ואיור 106 בעמ' 163.

2 הביתו 'אין שתי רשויות משתמשות ברשות אחת' מופיע פעמיים בתוספתא ז' ו (עמ' 128) וכן בירושלמי עירובין (מלבד על אתר) ז, ח, כד ע"א; ז ג, כד ע"ג, ובעירובין מח ע"ב, על אודות המשנה ד' ו: "... אמ' ר' שמעון: למה הדבר דומה? לשלוש חצירות הפתוחות זו לזו ופתוחות לרשות הרבים. ערבו שתיהן עם האמצעית – היא מותרת עמדתן והן מותרות עמה ושתיים החיצונות אסורות זו עם זו", איתא: "אמ' רב יהודה אמ' רב: זו דברי ר' שמעון. אבל כחמים אומ': רשות אחת משמשת לשתי רשויות ואין שתי רשויות משמשות לרשות אחת". איסור זה קרוב לתקנת עירובי חצרות הקובעת שגם בתחום שמן התורה הוא רשות היחיד אסור לטלטל מרשות השייכת לאדם אחד אל רשותו של אחר.

3 בירושלמי, 'מקום פטור' אינו רשות בפני עצמה. ראו ליברמן, תוספתא כפשוטה, עמ' 4.

4 ראו תוספות (פט ע"ב ד"ה במחיצות) וראו מקורות מקבילים אצל ליברמן, הירושלמי כפשוטו, עמ' 360. אולם מדברי הרמב"ם (הלכות שבת טו ה-ו) משמע שהוא פירש את הירושלמי באופן אחר או שגרס אחרת, כפי שהציעו כמה מן האחרונים. גם לגבי סוגייתנו הבבליית לא ברורה דרכו הפרשנית של הרמב"ם. לכל העניין ראו יד פשוטה, זמנים א, עמ' תכה-תכט.

אחת", אלא שטעם האיסור – החל דווקא על הזיו העליון ובמיוחד כנגד צדי החלון – אינו מבורר.⁵

ההבדל שבין שני הזיוים שבברייתא נמסר בסוגייתנו בשם אביי: "תחתון – דאית ביה ארבעה; ועליון – דלית ביה ארבעה וחלונו משלימו לארבעה. כנגד חלון משתמש דחורי חלון הוא. דהאי גיסא והאי גיסא – אסיר" (ב[2]). בדברי אביי ניתן למצוא הד לתפיסה שהושמעה בירושלמי: "בשאינן בהן רוחב ארבעה. אבל יש בהן רוחב ארבעה... מותר". ברם התאמה מלאה בין תפיסות התלמודים אינה קיימת, שהרי בבבלי, בניגוד לירושלמי, חסרה הסיבה לאיסור השימוש בזיו שאין רוחבו ארבעה טפחים.

(א) [1] האי זיו דמפיק להיכא?

קושייתו של בעל הגמרא: "האי זיו דמפיק להיכא... פשיטא", היא בוודאי קושיא רטורית הבאה כהקדמה למובא בברייתא: "זיו שלפני החלון היוצא לרשות הרבים...". מסתבר שאביי הוא שהביא ברייתא זו, המשלימה את התמונה המצטיירת מתוך משנתנו, ואף פירשה: "תחתון – דאית ביה ארבעה... אסיר" (ב[2]). בעלי גמרא מאוחרים הוסיפו שאלות רטוריות קודם לברייתא וקודם להסברו של אביי ופיתחו וסגנו את לשון הסוגיא.⁶

(א) [2] מאי נותנין עליו? כלים הנשברים

בהקדמה הרטורית שהוסיפו בעלי הגמרא הם הקשו: "אילימא דמפיק לרשות הרבים ליחוש דילמא נפיל <ואתי> לאיתויי!" (א[1]). כנגד קושיא זו הוסיפו לתשובה שייחסו לאביי את ההסבר: "מאי נותנין עליו? כלים הנשברים" (א[1]). הסבר זה, שנתפס כמציג אוקימתא מצמצמת למשנתנו, מתבסס בוודאי על הברייתא שפירטה את החפצים שרגילים לתת על זיו שלפני החלון. המכנה המשותף האפשרי אבל לא הכרחי⁷ של כלים אלו, כלומר שבירותם, הפך אצל בעלי הגמרא לקריטריון ולסיוג של ממש למשנתנו. וכך פירש רש"י (צח ע"ב ד"ה כלים הנשברים) את מטרת הסיוג: "כלי חרס וזכוכית שאם נפלו ישברו, דליכא למימר דלמא אזיל ומייתי להו".

(ב) [1] היכי דמי?

חלקה השני של הסוגיא מוקדש לדיון עקרוני בברייתא הקשה: "... ומשתמש בכותל עד עשרה התחתונים. ואם יש שם זיו אחר למטה הימנו – אין משתמש בו אלא כנגד חלונו בלבד" (א[ג]). לאוקימתא של אביי המסבירה את הברייתא הקדים בעל הגמרא קושיא: "היכי דמי? אי דלית ביה ארבעה, אפילו כנגד החלון לא לישתמש; אי דאית ביה ארבעה, מאי איריא כנגד החלון? אפילו בכוליה כותל נמי!" (ב[1]). אולם כפי שכבר הערנו לעיל, אין באוקימתא של אביי הסבר לעצם ההבדל בין זיו שרוחבו ארבעה לזיו שאין רוחבו ארבעה.

5 להלן נצביע על כך שיש מן המפרשים שסברו שהמקרה המתואר בברייתא חמור בהרבה מזה המתואר בירושלמי. בבבלי מדובר בשני זיוים הנמצאים אחד מעל לשני, ומכיוון שרשות היחיד עולה עד לרקיע הרי שהזיו העליון נמצא ברשות היחיד של הזיו התחתון, וככזה משתמש בעליון נראה כאילו משתמש ברשותו של תחתון וכאילו מוציא לזיו שבחצר חבירו" (ריטב"א [צח ע"ב ד"ה האי זיו ה"ד, עמ' תתפ]). והשוו רשב"א (צח ע"ב ד"ה אי דלית וכו', עמ' תריז).

6 על הקדמת שאלה למימרא ופירוש אמוראי ראו פרידמן, האשה רבה, עמ' 296-299.

7 עיינו בראנד, כלי החרס, בערכים 'קערה', 'כוס', 'קיתונית' ו'צלוחית'.

הראשונים ביקשו אפוא להשלים את החסר בסוגייתנו. לדעת רש"י (צח ע"ב ד"ה אי דלית ביה) ולדעת ר"י מבעלי התוספות (צח ע"ב ד"ה אי), את ההפרש שבין זיו שיש בו ארבעה לזיו שאין בו ארבעה יש להבין על פי הנאמר בחלקה הראשון של הסוגיא. כלומר, האיסור נובע מן החשש שמא ייפול החפץ המונח על הזיו, שהרי בזיו קטן כל כך, "דרובא נפלי" – מחזי כמאן דשדי להו להדיא לרשות הרבים" (רש"י). אולם כפי שכבר העיר בעל גאון יעקב, קשה להרחיב חשש זה שהועלה בחלקה הראשון של הסוגיא: "הא הכא לאו בפסיק רישא... אטו בשופטני עסקינן דיהיב מאני דליתבר? וכי נפל ואיתבר, מאי הוי? הא דבר שאינו מתכוון היא, ומקלקל הוא, ולא איתעבידא נמי מחשבתי" (צח ע"ב ד"ה לרש"י, עמ' שפו). ודאי נזקק רש"י לפירוש קשה זה משום שלא רצה לנתק בין שני חלקי הסוגיא ומכיוון שבחלק הראשון נאמר בפירוש שההיתר תקף דווקא בכלים הנשברים וממילא הוא הדין אף בחלק השני, "ואף על גב דאוקמינן בכלים הנשברים, הני מילי בדאית ביה ארבעה, דלא שכיחי למיפל כולי האי, אבל הכא, דרובא נפלי, מיחזי כמאן דשדי להו להדיא לרשות הרבים". ואילו ר"י התגבר על קושי זה על ידי יצירת זיקה אמיצה יותר בין שני חלקי הסוגיא. לדעתו, שני החלקים משלימים זה את זה. סיוג הגמרא בחלקה הראשון של הסוגיא, שעל הזיו מותר להניח אך ורק כלים הנשברים, נאמר דווקא בזיו שהוא צר מארבעה. ממילא, אם רוחבו של הזיו יהיה ארבעה, מותר יהיה להניח עליו אפילו כלים שאינם נשברים.

ואילו הרשב"א, הריטב"א ועוד,⁸ ניתקו בין שני חלקי הסוגיא והסבירו את ההפרש שבין זיו שיש בו ארבעה לזיו שאין בו ארבעה במונחים אחרים ובהתאם להגדרות רשויות השבת. זיו המצוי על כותל הבית (למעלה מעשרה טפחים מרשות הרבים) ויש בו רוחב ארבעה טפחים נחשב לרשות היחיד. ומכיוון שבאופן עקרוני רשות היחיד עולה עד לרקיע, נמצא הזיו העליון בתוך רשות היחיד של זיו התחתון ו"הרי זה כמוציא מרשותו לזיו שבחצר חבירו" (רשב"א [צח ע"ב ד"ה אי דלית וכו', עמ' תריז]). רק אם גם רוחבו של הזיו העליון הוא ארבעה טפחים מונע זיו זה את התפשטות הרשות התחתונה, "דהא רשותא דתחתון לא סליק אלא עד זיו העליון ועליון רשותא באנפי נפשיה הוא, כבית ועלייה של שנים" (רשב"א, שם), וממילא מותר להשתמש בו. דא עקא, דומה שבדברי אביי ישנה מחד גיסא התעלמות ממיקומם היחסי של הזיו ומאידך גיסא מוענק משקל רב לגודלם. ואילו בהסבר הרשב"א ודעמו מוטל מרב המשקל דווקא על מיקום הזיו ולא על גודלם.

8 המאירי בחידושו (עמ' קעג-קעד) כרך את שיטת רש"י ותוספות עם שיטת הרשב"א ודעמו, ופירש שלדעת רש"י הזיו שייכים לשני בעלים שונים ומשום אוויר רשות התחתון אתינן עלה. אולם לפירוש זה אין יסוד ברש"י שלפנינו וכפי שסיכם בעל גאון יעקב (צח ע"ב ד"ה כשתמצוי, עמ' שפז): "זו דברי רש"י ורבותינו בעלי התוס' דהאי זיו תחתון לא מעלה ולא מוריד לעליון". וראו רש"י ברוידא, עמ' קעד, הערה 103.